

POLITIČKI SUSTAV ISLAMSKRE REPUBLIKE IRAN

Obućina, Vedran. 2017. *Politički sustav Islamske Republike Iran*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, 319 str.

Knjiga *Politički sustav Islamske Republike Iran*, autora Vedrana Obućine, među prvima u Hrvatskoj analizira ne samo suvremeni politički sustav današnjeg Irana, već dubinski prikazuje i objašnjava povijesne, sociokulturne, politološke i teološke koncepte na kojima se politički sustav ove zemlje temelji. Detaljan prikaz ovog jedinstvenog političkog sustava u svijetu, sačinjenog od kombinacije teokracije i višestranačke parlamentarne demokracije, rezultat je četrnaestogodišnjeg rada autora na temu bliskoistočnih studija. Knjigu je 2017. godine objavio Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu u biblioteci Političke analize. Sastoji se od devet poglavlja („Iran-ska politička povijest“, „Islamska revolucija“, „Idejne zasade Islamske Republike“, „Sustav vlasti Islamske Republike“, „Islamska revolucionarna garda, *basidži* i socijalni populizam“, „Društvena pravda i *bonijadi*“, „Političke stranke i stranački sustav“, „Regionalna i lokalna samouprava“ te „Vanjska politika“), uključujući uvod, zaključak i šest dodatnih priloga kao dopunu tekstu. Devet poglavlja nadalje je podijeljeno na 41 potpoglavlje. Korištena literatura prikazana je na 18 stranica knjige, a dio izvorne literature pisan je na perzijskome jeziku.

Knjiga ponajprije analizira uzročno-posljedičnu vezu islamske revolucije i nastanka Islamske Republike Iran 1979. godine. Točnije, knjiga prikazuje političku povijest i razvoj suvremene Islamske Republike Iran, objašnjava ideje na kojima se njezin politički sustav temelji, sustav vlasti i, u konačnici, njezinu vanjsku politiku. U prvom poglavlju autor prikazuje

2500 godina dugu povijest Irana, sve do islamske revolucije i svrgnuća šaha Mohameda Reze Pahlavija s vlasti 1979. godine. Politička povijest Irana prikazana je od njezinih antičkih početka do ustavne revolucije 1905., kojom se uzdrma postojeći monarhijski poredak i razvija Ustav Islamske Republike Iran i ustavni poredak zemlje po zapadnom modelu. Većina načela iz Ustava poslije je prenesena u zakone Islamske Republike Iran. Naime, ustavna revolucija rezultat je sekularnih i liberalnih ideja donesenih sa Zapada, čemu se ponajviše protivilo ondašnje duhovništvo vođeno šejhom Fazlolahom Nurijem. Ovaj konzervativni protupokret želio je stvoriti državu utemeljenu na Kuranu, šerijatskom zakonu i učenju dvanaestorice imama, pa se zbog toga Nuri smatra začetnikom modernog političkog islama u Iranu. Njihova je težnja bila instrumentalizirati islam u državne svrhe kako bi politički sustav i zakoni bili u skladu s načelima islama. Na taj je način nova doktrina vlasti, razvijena na šijitskim načelima *velajat-e-fakih*, postala temelj političkog sustava suvremene Islamske Republike Iran.

Drugo poglavlje prikazuje ulogu ajatolaha sejeda Ruholaha Musavija Homeinija tijekom islamske revolucije. Protivnik Pahlavijevog režima, kojeg je smatrao podržanim od strane stranih saveznika, želio je ustavnu i centraliziranu državu vođenu islamskim pravom. Stoga je 1979. održan referendum s pitanjem trebali li *velajat-e-fakih* postati iranskim ustavom, na što je većina građana odgovorila potvrdno. Time je stvorena Islamska Republika Iran te se Homeini smatra njezi-

nim osnivačem. Nakon referenduma započeo je proces islamizacije zemlje, čime su načela islama instrumentalizirana u političke svrhe s ciljem uređenja svakodnevnog života građana sukladno vjerskoj tradiciji. Nikki Keddie u djelu *Korijeni revolucije: interpretativna povijest Irana* (1981) objašnjava ostvarenje islamske revolucije modernizacijskom teorijom. Naime, revolucija je potaknuta neuspjehom tzv. bijele revolucije kojom je 1960-ih šah Pahlavi želio provesti zemljišnu reformu i razvojni program. Loši rezultati ovih politika rezultirali su društvenom krizom, što je pogodovalo razvoju islamske revolucije.

Islamska Republika Iran je kao moderna država utemeljena na načelima šijitizma kao jedne od dvije temeljne denominacije unutar islama. Treće poglavlje stoga raspravlja temeljne sociokulturne i političke koncepte Islamske Republike Iran. Iranski se identitet temelji na šijitizmu i perzijskom jeziku. Za političku kulturu su nadasve važni kult mučeništva i Iračko-iranski rat. Nadalje, načelo *velajat-e-fakih*, kao ustavni poredak Islamske Republike Iran, zagovara ideju da samo pravnik koji poznaje sveto pravo može voditi naciju sukladno islamskoj tradiciji. Njegova je zadaća zakonima i odredbama usmjeravati postupke pojedinaca u življenju dobra te izbjegavanju, tj. zabranjivanju zla kao važnom elementu političke kulture Islamske Republike Iran.

Za Obučinu je Islamska Republika Iran „koncilijarna duhovničko-republikanska država“. Na početku 4. poglavlja autor prikazuje i objašnjava Ustav u kojem se navodi da su duhovno vodstvo, participativna demokracija i društvena pravda tri trajne karakteristike suvremene Islamske Republike Iran. Institucionalno, Obučina dijeli iranski politički sustav na duhovnički i republikanski. Tako se koncilijarna vlast sastoji od vrhovnog vođe na čelu te Vijeća čuvara, Vijeća stručnjaka i Vijeća za prosudbu. Zadaća ovih vijeća je nadzor aktivnosti svih razina vlasti u svrhu

očuvanja jedinstva, suverenosti i integriteta iranskog političkog sustava. Koncilijarna vlast nadgleda i savjetuje republikanski dio vlasti, tj. njezin zakonodavni, izvršni i sudbeni aspekt. Predsjednik Republike ujedno je predsjednik Vlade, te je on, nakon vrhovnog vođe, druga politička institucija po važnosti. Vlada donosi prijedloge zakona i upravne odredbe, dok Madžles, tj. islamska savjetodavna skupština, ima funkciju državnog parlamenta. Nadalje, sudstvo je utemeljeno na tradiciji islama i kontrolira ga ulema. Zakoni i sudske odluke moraju biti utemeljeni na načelima Kurana, te je za njihovo pravilno tumačenje potrebno razumijevanje vjerskih principa.

Peto poglavlje prikazuje važnost vojske u Iranu. Vojska je sačinjena od redovnih i revolucionarnih snaga podijeljenih na Islamsku revolucionarnu gardu (IRGC), dobrovoljnu miliciju i Snage za provedbu zakona (LEF). Njihova je zadaća čuvati granice i braniti politički poredak sukladno islamskim načelima. Islamsku revolucionarnu gardu, koja je poznatija kao Vojska čuvara islamske revolucije, čine elitne kopnene, zračne i pomorske snage te *basidži* kao paravojna organizacija. Prema Ustavu, njihov je zadatak očuvati dostignuća islamske revolucije i pomagati vladajućima u provedbi i nadzoru primjene islamskog zakona. Garda je ustanovljena tijekom Homeinijeve vladavine 1979. godine, a posebice je razvijena za mandata predsjednika Hašemija Rafсандžanija. Unutar iranskog političkog sistema IRGC je suprotstavljen ostalim sigurnosnim jedinicama, dok jedinice imenom Kuds imaju protuobavještajnu funkciju. Islamska revolucionarna garda čuva postojeći politički sistem i ima veliki utjecaj na političku elitu i državnu ekonomiju. No s vremenom je Garda stekla lošu reputaciju, ponajviše zbog korupcije i nepotizma.

Šesto poglavlje objašnjava koncept društvene pravde kao važnog aspekta islama i iranskog političkog sustava. Temelj gospodarstva

čine *zekat* i *homs*, porezi koji se sakupljaju u svrhu pomaganja potrebitima. Pahlavi je za vrijeme svoje vladavine s istom namjerom osnovao i vjerske zaklade zvane *bonijadi*. Sedmo poglavlje prikazuje stranački sustav. Obućina objašnjava kako Iran nema tradiciju stvaranja velikih političkih stranaka zbog čega je stranački sustav slabo razvijen. Naime, političke stranke temelje se na neformalnim skupinama pojedinaca u svrhu njihovog umrežavanja, poznatim kao *dovre*. Prilikom održavanja *partibazija*, tj. sastajanja različitih *dovrea* i raspravljanja aktualnih tema, može se uočiti njihova podijeljenost na tri frakcije: konzervativnu, tj. principalističku frakciju, pragmatističko-umjerenu frakciju i reformističku frakciju. Frakcije su nadalje podijeljene na podfrakcije vezane uz određene političare. Osmo poglavlje prikazuje ustroj regionalne i lokalne samouprave.

Posljednje, 9. poglavlje analizira vanjsku politiku Islamske Republike Iran, koja je vođena suradnjom vrhovnog vođe, predsjednika i ministra vanjskih poslova. Nakon islamske revolucije 1979., Iran je težio širenju revolucije poglavito na Afriku i arapske zemlje. No važno je napomenuti da u Iranu većinu čine šijiti, dok u većini islamskih zemalja većinu čine sljedbenici sunizma. Obućina nadalje prikazuje regionalnu vanjsku politiku Irana, primarno prema Izraelu i Palestini, te arapskom svijetu. Iran, s druge strane, smatra Sjedinjene Američke Države i druge zapadne zemlje tlačiteljima jer iskorištavaju i upliću se u politiku slabije razvijenih zemalja. Iranske odnose sa Sjedinjenim Američkim Državama i Europskom unijom opterećuje i pitanje iranskog nuklearnog programa, čemu se međunarodna zajednica većinski protivi. Stoga je Iran u svojim vanjskim odnosima primarno orijentiran na istočne zemlje, točnije Indiju i Kinu.

Iako je međunarodna zajednica očekivala propast ovog političkog sustava nakon hladnog rata, to se nije dogodilo. Upravo suprot-

no, postao je inspiracija sličnim političkim pokretima. Autor se u knjizi ponajviše fokusira na moderno razdoblje iranske povijest, točnije na vrijeme islamske revolucije koja je definirala današnji Iran i područje Bliskog istoka. Naime, Nasr objašnjava politički islamizam kao moderan politički pokret i ideologiju s obzirom na to da egzistira unutar ustroja moderne države i političkog sistema. Islamizam se kao proaktivna suvremena ideologija bori protiv ostalih suvremenih ideologija. S druge strane, kao revolucionarna sila bori se protiv ideja modernizacije i sekularizacije uvezenih sa Zapada. S obzirom na društveno negodovanje protiv sekularizacije države, ona je iskoristila islamsku tradiciju te ju je kasnije i institucionalizirala unutar svog ustroja u političke svrhe.

Autor iznimnu pozornost pridaje prikazu i analizi političke povijesti Islamske Republike Iran, temeljnim načelima njezinog političkog sustava i kulture, te konstituciji unutarnje i vanjske politike. Knjiga među prvima na našem području detaljno razlaže politički sistem Islamske Republike Iran i otvara prostor daljnjoj analizi političkih zbivanja u Iranu i na Bliskom istoku, kao i fenomena islamizacije, tj. institucionalizacije islamskih načela unutar političkog sistema. Autor je nastojao predočiti kulturne i političke posebnosti političkog sistema Irana bez nametanja „zapadnjačkog“ vrednovanja tih karakteristika. Metodologija knjige je utemeljena na primarnom istraživanju autora, te na sekundarnoj literaturi. Autor je 2014. i 2015. godine boravio u Iranu, gdje je vodio niz razgovora i intervju s profesorima i istraživačima na iranskim sveučilištima. Nadalje, sudjelovao je u nizu predavanja i odlazio na studijske boravke u Iran prilikom kojih je provodio istraživanja na brojnim fakultetima i institutima, u izdavačkim kućama itd. Primarno istraživanje je provođeno i izvan Irana, ponajviše u kulturnim centrima Islamske Republike Iran u Hrvatskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini i sl. Većinu sekundarne literature na

kojoj se knjiga temelji čine stručna literatura i tekstovi na perzijskom jeziku izdani u Iranu.

Kroz knjigu Obučina, politolog, novinar, te stručnjak i politički analitičar za Bliski istok, pokazuje izniman interes i razumijevanje specifičnosti iranske kulture i političkog sistema. Kao što i sam navodi, ova knjiga je rezultat njegova četrnaestogodišnjeg rada. Knjiga završava prikazom nekih od najvažnijih političkih posebnosti Irana. Autor napominje da međunarodna zajednica najčešće ne razumije političke i društvene osobitosti ovog sistema. Naime, analize političkog sustava Irana, ali i islamizma, najčešće se temelje na analizama koje proizlaze iz sunitskih načela i svjetonazora. Ustavno uređenje Irana je, s druge strane, jedinstveno u svijetu jer je utemeljeno na šijitskoj tradiciji. Suvremeni Iran oblikovala su društvena previranja tijekom 19. i 20. stoljeća, ponajprije islamska revolucija. No ustavni poredak nije zaživio jer je duhovništvo bilo protiv liberalizacijskih struja na kojima se on temeljio. Duhovno vodstvo kasnije je dobivalo sve veću ulogu u političkom sustavu. Obučina opisuje politički sustav Irana kao mješavinu višestranačke parlamentarne demokracije, teokratskog nadzora, republikanizma, socijalnog populizma i *velajat-e-fakiha* kao temeljne ideologije političkog sistema. Točnije, Iran je institucionalizirao islam i interpretirao pojedina islamska načela u političke svrhe uređenja svakodnevnog života građana. Uz koncilijarnu vlast postoji i republikanska koja

donosi zakone i političke odluke u skladu s vjerskim učenjem i pod nadzorom teokratskih političkih institucija. Vanjska politika ponajprije se temelji na protivljenju postojanju Izraela i stalnoj borbi sa zapadnim silama, ponajviše Sjedinjenim Američkim Državama. Sukob se temelji na iranskom razvoju nuklearnog naoružanja, što zapadne sile žele sankcionirati i ograničiti, zasad bezuspješno.

Budući da se u hrvatskoj literaturi politički sustav Irana dosad nije detaljnije analizirao, knjiga Vedrana Obučine otvara prostor daljnjem promišljanju i analizi bliskoistočnih političkih fenomena. Ova politološka knjiga pruža detaljan uvid i objašnjenja teoloških i sociokulturnih koncepata, te događaja na kojima se temelji politički sustav Irana, ponajprije islamske revolucije i *velajat-e-fakiha*. Umjesto traženja analogija sa zapadnim političkim sistemima, autor kvalitetno i temeljito prikazuje kulturne i političke karakteristike Irana prateći političku povijest zemlje. Očekuje se da će zbivanja na Bliskom istoku i u Iranu i dalje biti predmet politoloških i socioloških analiza, ali i sveopćeg znanstvenog i stručnog interesa. Takva vrsta studija omogućila bi bolje razumijevanje i tumačenje političkih poteza na području unutarnje i vanjske politike ove zemlje spram drugih političkih aktera. U ovom kontekstu posebice spram Sjedinjenih Američkih Država i Europske unije, čija je članica i Hrvatska.

Emanuela Međan